

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ДЕСЕТИ

ГЛАДЪТ ПРЕЗ 1946-1947 Г. В С. НОВА ИВАНОВКА: СПОМЕНИ И ДОКУМЕНТИ

Димитър Петков, Марина Петкова

Днес в Украйна голямо внимание се отделя на изучаваенето на въпроса за глада през 1932-1933 г. По този въпрос вече са публикувани значителен брой статии и изследвания, издават се спомени на преживелите глада. Издаден е съответен Указ на Президента на Украйна и постановление на Върховната Рада, установяват се паметници на жертвите на глада. В същото време се усеща липса на информация за събитията през 1946-1947 г.¹, които са едни от най-трагичните в историята на българската диаспора в Бесарабия. Това се изразява както в отсъствието на исторически изследвания, публикации във вестниците и издаване на спомените на преживелите глада през 1946-1947 г.

Лошите метеорологични условия през 1946 година се оказват твърде неблагоприятни за селското стопанство. През зимата на 1946-47 г. в повечето региони на Украйна пада малко сняг, а през април, май и юни валежите са най-малко за изминалите 50 години. Това предизвиква гибелта на повечето посевни площи на зимниците и пролетните култури. През лятото е прекалено горещо, само в някои региони на Украйна има незначителни валежи. Високата температура на въздуха, която достига 31-36°C, а в август дори 36-39°C, изгаря горните слоеве на почвата. За целия 100-годишен период на метеорологичните наблюдения в Украйна за първи път са фиксирани толкова високи температурни стойности. В резултат на всичко това реколтата в републиката се оказва 2 пъти по-малка от запланираната — 3,8 ц вместо 6,9 ц. В много колхози събраното зърно бе по-малко от изразходваното за сеитбата. Като цяло събраната реколта беше в 1946 г. 531 млн. пуда в сравнение с 1330 млн. през 1940 г.².

Но въпреки толкова ниската реколта, тя все пак би могла да покрие нуждите за прехранване и сеитба през следващия сезон, тъй като селяните имаха запаси от миналата година. Но плановете за зърнодоставките през 1946 г. погубват надеждите на селяните — според тях селяните трябваше да предоставят на държавата 340 млн пуда. Въпреки тоталното изземване на зърното, планът в Украйна е изпълнен само с 62%.³ Това (изземването на зърното от селяните)

е основната причина за глада, който се развихри в много области на УССР, в това число и в Измаилската област, в която влизаше Нова Ивановка.

Ако говорим за Нова Ивановка, то през 1946 г. плановете по зърно-доставките съставляват 882 *t* зърно. Обаче през август месец кметството намалява плановете за доставките на селяните до 512 *t* зърно, като останалите 370 *t* зърно доставки се пренасят на 1947 и 1948 г.:

«Протокол №17 от 21 август 1946 г.

Всещание комисии при Ново-Ивановском сельсовете по предоставлению скидки и раасрочи по хлебопоставкам на 1946 г.

Присутствовали председатель комисии т. Иванов Степан и члены комисии тт. Сариев Василий Васильевич, Бузаджи Степан Андреевич, Карапетров Илья, Ильчикискин Христофор Петрович.

Постановили:

Согласно списков хлебопоставки за 1946 г. в количестве 882263 *кг*, дать скидку единоличным крестьянским хозяйствам и колхозникам в количестве 370 *t* зерна.

Подлежит к сдаче в 1946 г. 189 155 *кг* зерна — 347 хозяйствам. Рассрочка на 1946 г. 334 хозяйствам на 161 309 *кг* зерна и на 1948 г. 334 хозяйствам на 161 799 *кг* зерна.

Освобождено на 1946 г. 282 хозяйства на 199090 *кг* зерна.

В чем и составили настоящий протокол.

Председатель сельсовета:

Иванов

Члены комисии:

Секретарь сельсовета:

Фумжи»⁴

Днес като източник за реконструкция на онези трагични събития служат възпоминанията на старите жители на селото, преживели глада през 1946-47 г. Друг много ценен източник са стопанските книги за периода 1946-1947 г.

Спомените на ивановци като източник

Както вече казахме, изземването на зърното е една от причините за глада. Анна Георгиевна Куцарева споделя: «Стана глад, защото беше засуха — от пролетта 1945-та до октомври 1946-та нито една капка дъжд не капна от небето... , нямаше дъжд и не стана урожай. Накараха хората много да сдават поставки, обраха зърното и хората нямаха какво да ядат. Тъй щеше да се спасят хората, а пък тъй обраха зърното и още по-голям глад се получи». Николай Илич Арнаут разказа, че «есента след като събраха реколтата организираха команди, които обираха хляба. Те три пъти го обираха. През септември и октомври обраха зърното у всички в селото — ние колкото имахме зърно, го дадохме за държавна доставка.. Но после обявиха още една. И още една. Но вече обираха зърното у по-замогнатите селяни или за когото бяха казали, че били кулаци. Те ходиха с железни прътове и проверяваха — няма ли някъде в двора или арманя заровено зърно».

Тези действия на властите показаха на селяните, че трябва да се надяваш само на себе си, ако искаш да оцелееш. «Хората криеха зърното кой където можеше, — споменава И. Н. Костов. — Но и това не помагаше — зърното все пак го намираха. Надяхахме се на добитъка, но поради сушата нямаше запаси нито сено, нито слама — къра беше всичкия изгорял — нямаше нито една тревичка. И затова есента взе да боледува и да умира добитъка. До Новата година в селото май не остана добитък. Който имаше добитък, го заклаха и го натуриха в саламура». Все пак есента имаше възможност да се ходи из полетата да се търсят класове. Събираха не само класове — повечето информатори също споменават как през гладната година ходили да ловят лалугери. Степан Василиевич Дермен: «Ние бяхме 6 деца, аз бях на 7 години, а най-малкият беше 1 година, и при това без майка бяхме. А пък голодовка беше сумашедша. . . Ния еле преживяхме, даже ходихме да убираме класове из полетата, ловихме и лалугери. Ловихме ги заедно няколко момчета. Напреж трябаше да се намерят техните дупки. После всеки един става над едната от дупките, а в това време някой друг налива в тях вода. И чакаш — ако започне да се вдига и да пада водата — значи в дупката има лалугер. Тогава трябва да бъдеш много внимателен да не изпуснеш лалугера, когато ще изскокне от дупката. Които ги заловим, веднага ги дерем и там в къра ги печем и ги ядем. Случваше се, че и се караха, а понякога и се биеха за лалугерите».

От разказите на по-старите жители на селото също научихме, че ивановци са ходили в Западна Украйна, където гладът бил по-слаб и там можело да се обменят някои дрехи за малко храна (най-често за зърно или картофи). Обаче колко можеше да донесе изнеможен човек продукти в такъв дълъг път — максимум 10-15 кг. Какви пречки ги очакваха по пътя. . . Така, Феодора Илинична Петкова, през януари 1947 г. отива в Килия на пазар, за да обмени дрехи за продукти. Но по пътя на връщане те със спътниците си сбъркали пътя, и загинали, като попаднали в снежна буря. А двете нейни дъщери, на 9 и 12 години, останали сираци и били изпратени в детски дом в съседното село Задунаевка.

Най-тежко беше положението през януари-март 1947 година. Към това време вече бяха изядени практически всички запаси. И ако есента жителите на селото се хранеха с мамалига и питки от царевично брашно, то сега и това го нямаше. Спомня си Акулина Георгиевна Мигова: «Ми какво ядохме? От пашоя кочаните (царевичните стъбла). Мама ги натопи, те седят, са понакиснат, станат мекички и тогава мама ги нареже, ги нареже и ги смачка. А после ги печеше».

През зимата в селото кражбите стават обикновено явление. Крадат не само през нощта, но и сред бял ден — стига само стопаните да се зазаяпат и остават без крава или овце. Степан Николаевич Черкес разказа: «Ние имахме крава и я държяхме в дама. И там беше един ключ, голям с резе. И те една нощ дойдоха и откъртиха ключа и изкараха овцете. Как не се върнаха за кравата — до днешен ден не мога да разбера. И ние оттогава държахме кравата в голямата къща. Забихме прозорците с дъски. Кравата научихме сама да влиза и да излиза от къщи. И тя

в края на януари се отели. Пък аз вече бях замислил — да не се отелила кравата нямаше да оживея. Имахме още овчи кожи. Мама тогава ги острига, опърли ги, изчисти и после ги нарязва на малки парчета — и вареше от тях пача».

Критичното положение принужда колхозното ръководство да организира хранене на колхозниците. Още през август месец в селото беше възстановен колхозът «Червено Знаме». А есента са създадени още 2 колхоза — «Тимошенко» и «Шверник» — селяните се надяват, че тогава ще има някаква помощ от държавата. Както си спомнят старите хора, в селото бяха открити безплатни столови във всеки колхоз. В тях дават по една чиния каша (250 гр вода и 40 гр разнo брашно) и парче черен хляб на ден. Също така е организирано безплатно хранене и за учениците в Новоивановското училище, където им дават грахова каша и мамалига.

От спомените на преживелите глада ивановци научихме, че много хора умирали на улиците, още повече в домовете. Известни са случаи, когато умирали цели семейства. Като пример ще приведем семейството на Матвей Иванович Стоянов: от 7 човека умряли 6, а останалият жив, 8-годишен внук, бил изпратен в детския дом. Също така трагично се сложи съдбата на семействата на Иванов И. В., Арнаут С. Г., Димитров И. В., Ненов Г. Д., Богданов Дм. Г. (вж. рис. 1)⁵.

1. Прізвище, ім'я та по-батькові головні сім'ї

Богданов Дмитро Степанович

№	Прізвище, ім'я та по-батькові	Рік народження за головні сім'ї	Стать	Рік і місяць народження	Національність	Поселення	В якій місці мешкає зараз	Спеціалність, професія, сільськогосподарство	Закрита (служба чи інше заклад) (служав)	Місце роботи	Діти, які проживають в сільській місцевості і в якій частині селища	Підпис
1	Богданов Дмитро Степанович	1876	чоловік	1876	Болгарин	Село	Село	Сільськогосподарство	Немає	Немає	Немає	Богданов
2	Богданов Степан Степанович	1878	чоловік	1878	Болгарин	Село	Село	Сільськогосподарство	Немає	Немає	Немає	Богданов
3	Богданов Степан Степанович	1878	чоловік	1878	Болгарин	Село	Село	Сільськогосподарство	Немає	Немає	Немає	Богданов
4	Богданов Степан Степанович	1878	чоловік	1878	Болгарин	Село	Село	Сільськогосподарство	Немає	Немає	Немає	Богданов
5	Богданов Степан Степанович	1878	чоловік	1878	Болгарин	Село	Село	Сільськогосподарство	Немає	Немає	Немає	Богданов

Степан Богданов

Масовата смъртност предизвиква проблем с погребването на умрелите. Няма нито сили, нито време, за да се погребат всичките. Затова е създадена специална команда. Както си спомня Николай Илич Арнаут в тази команда са включени онези от ивановци, които до 1941 г. са едни от най-заможните стопани. Акулина Георгиевна Мигова (Петкова) и Варвара Никодимовна Константинова (Карапетрова) си спомнят, че «на гробището беше изкопана една обща могила и в нея заравна всички умрелитя».

Но най-страшното е в това, че гладът подтиква хората към най-тежки престъпления. Беседите със старите хора ни дават възможност да открием един случай на канибализм в Ивановка и два случая на покушения върху малки деца. В последните случаи, както разказа Надежда Демяновна Петкова децата са спасени благодарение на съседите.

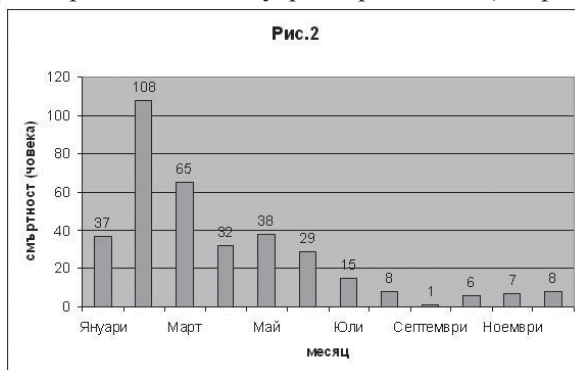
Пролетта на 1947 година донася малко облекчение на хората — но все пак хората се хранят с разни треви — лобуда, млечка, киселец. В същото време трябва да се провежда сеитбата.

Ценни сведения за това как премина сеитбата намерихме в неопубликуваните спомени на Христфор Петрович Кискин — председател на колхоза «Червено знаме» през 1946-1947 г. В своите спомени той пише, че през пролетта 1947 г. държавата дава на колхоза зърно, за да може да се проведе сеитбата. Обаче работният добитък в колхоза е дотолкова изтощен, че хората са принудени да го изкарват в каруците в полето да пасе. В същото време в съседното село Волное имало МТС. Но поради ниската квалификация на трактористите техниката често се чупи по няколко дни стои в полетата, чакайки, за да бъде ремонтирана. Затова повечето от земята в колхоза е засята без използване на работен добитък или техника. Спомня си той и за това, че колхозниците крадат зърно по време на сеитбата⁶.

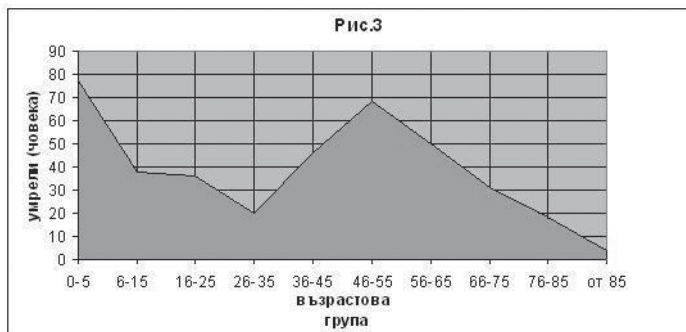
Само след като е събрана реколтата през есента 1947 г. в селото изчезва заплахата от гладната смърт. Но все пак последствията от глада продължават да се усещат и през 1948 г.

Стопанските книги като източник

Освен да съберем спомени от жителите на Нова Ивановка, преживели глада, нашата цел беше да определим, доколкото това е възможно, количеството на загиналите ни съселяни по време на глада. За тази цел бяха обработени стопанските книги за 1946-1947 г. Трябва обаче да забележим, че в стопанските книги за 1946 г. няма указани точни дати на смъртта. В повечето случаи в съответната графа само е фиксиран фактът на смъртта — без да е указана точната дата. Затова примерното количество на умрелите жители беше изчислено въз основа на динамиката на смъртността за 1947 г. и в сравнение с аналогичната картина в с. Главани, Новоивановски р-н (днес Арцизски р-н)⁷ и е в следващите предели: октомври — 15, ноември — 20, декември — 25 човека. Най-голямото количество жертви чрез месеците януари-март месеци (вж. рис. 2).

Така по стопанските книги определихме, че най-много ивановци са умрели през февруари — 108 човека (или 24% от всичките умрели), а през март — 65 човека. Ако вземем смъртността по възрастовите групи, то най-голяма смъртност е зафиксирана сред децата на възраст до 5 години и на възраст 46-55 години (вж. рис. 3).

Причините на високата смъртност сред възрастовата група 46-55 години по наше мнение са следните: първо, това е трудоспособната, активна част на населението, която се е занимавала най-много с тежък физически труд в колхозите или личните стопанства, второ, в тази възраст започва остаряването на организма, и като правило има поне едно-две хронични заболявания, които намаляват издръжливостта на човека към неблагоприятните условия; трето, морално-психологически момент — тези хора са давали на децата си по-хубавата храна. Високата смъртност на децата до 5 години се обяснява с това, че те не са могли в такива сложни условия самостоятелно да се погрижат за себе си.

Общо през 1947 г. умират 400 човека. Така количеството на умрелите през 1946-1947 г. можем да приемем като 450 човека (от тях 52% мъже и 48% жени) или 13% от цялото население. Имайки предвид, че през 1944-1945 г. смъртността съставляваше 2,2%, то преките човешки загуби съставиха 10,8% или повече от 370 души. Освен това, 44 деца са изпратени в детските домове в Главан, Задунаевка, Александровка⁸.

Накрая искаме да отбележим основните причини за глада:

1. Твърде неблагоприятни климатични условия през 1946 г. и като резултат ниска реколта.
2. Неоправдано високи планове за доставки.
3. Целенасочената политика на държавата за изземване на продоволствените запаси.
4. Прекалено усърдие на местните активисти, които се стремят да угодят на горестоящото началство, даже с цената на човешки живот.
5. Неефективна помощ откъм държавата, когато гладът вече става реалност.

Списък на информаторите:

1. Николай Илич Арнаут, роден в 1930 г.
2. Степан Васильевич Дермен, роден в 1936 г.
3. Варвара Никодимовна Константинова (Карапетрова), родена в 1926 г.
4. Иван Николаевич Костов, роден в 1922 г.
5. Анна Георгиевна Куцарева (Иванова), родена в 1935 г.
6. Семен Демянович Куцарев, роден в 1934 г.
7. Акулина Георгиевна Мигова (Петкова), родена в 1935 г.
8. Лазар Петрович Мигов, роден в 1930 г.
9. Мария Дмитриевна Милько (Петкова), родена в 1935 г.
10. Надежда Демяновна Петкова (Куцарева), родена в 1928 г.
11. Георгий Павлович Поглубко, роден в 1932 г.
12. Степан Николаевич Черкес, роден в 1934 г.

БЕЛЕЖКИ

¹ Единствената работа, която можахме да намерим, е: Ворнов І.О., ПилявецъЮ. Г. Голод 1946-1947 рр. — К., 1991.

² Ворнов І.О., ПилявецъЮ.Г. Голод 1946-1947 рр. — К., 1991 — С.7

³ Пак там

⁴ Цит по: Пеливан К.К. Голод 1946-1947 гг в Южной Бессарабии: Арцизский район Одесской области. — Арциз, 2008 — С.106-107.

⁵ По материалите на стопанските книги за 1946-1947 г.

⁶ Кискин Х.П. Мемуары воспоминания из моей жизни и некоторые эпизоды родного села. Ръкопис — С.119-122.

⁷ Примерно еднакво количество на жителите, процент на раждането и смъртността. Данните за с.Главани са взети от: Пеливан К. К. Краткая история села Главаны. — Арциз, 2007.

⁸ Изчислено по материалите на стопанските книги за 1946-1947 г., съхраняващи се в Новоивановския селски съвет. Смъртността за 1944-1945 г. е изчислена по материалите на стопанските книги за 1944-1945 г.